

APÁK ÉS APANYOMOK

KERÉK IMRE

Apám hiánya

Szülőhelyem, Háromfa község, Dél-Somogy nagyobb falvai közé tartozik: négy kilométer hosszú, több utcás, ma kb.1300 lakossal. Légvonalban Nagyatád és Barcs járási székhelyek között terül el. Két és fél kilométer választja el a sokkal kisebb kiterjedésű Bakházától, apám szülőfalujától, aki a házasságkötésekor, 1942-ben Háromfára költözött. Huszonhét éves volt ekkor. Alig egy hold termőföldünk, csekélyke szőlőskertünk művelésével foglalkozott. Emellett jelesebb napokon, ünnepeken a falu népi zenekarának primása volt: lakodalmakban, szüreti bálokon, búcsúkon hegedülte a talpalávalót, sokszor hívták őket a környező falvakba is. Anyámat is hegedűjével hódította meg, szerenádot adva ablaka alatt, ahogy az öregek mesélték nekem, de ő maga is így beszélt erről, ha apám neve szóba került.

Apám után kevés adat, tudnivaló maradt: Kerék Imre, született 1915. október elsején, anyja Gombócz Katalin, aki haláláig Bakházán élt. Őt még ismertem, többi családi felmenőimet alig, mire megszülettem, ők már jórészt nem éltek. Nagyanyám nagyon szeretett engem, sokszor átszaladtam hozzá. A nagy ünnepek: húsvét és karácsony közeledtével s más jeles alkalmakkor is, egy-egy tízforintost nyomott a kezembe, nagy pénz volt ez akkor egy gyermekembernek. Ezen a pénzen jórészt könyveket vettem, az ő példáját is követve, aki nagyon szeretett olvasni. Kölcsön is adott a saját könyveiből, így észrevétlenül rászoktatott az olvasásra engem is. Így került a kezembe, szinte elsőik között Nyíró József A zsidói bölény c.könyve. Biztatott, hogy járjak könyvtárba is. Csak mostanában gondolkodom el sokszor, milyen nagy dolog volt ez egy négy elemis paraszttasszonytól.

Visszatérve apámra, néhány konkrét adat még: őt 1942. március 11-én (nem sokkal az esküvője után) vonultatták be, majd április végén a frontra vitték. Előbb Kolozsvárot, majd Ukrajnában szolgált híradósként, miközben én is megszülettem 1942. június 29-én. Egy ízben sebesüléssel kezelték itthon, Budapesten. Felgyógyulása után pár napra hazaengedték hozzánk Háromfára, főként, hogy láthasson engem. Már rossz hírek kerengtek a frontról s barátai igyekeztek rábeszélni, hogy ne menjen vissza a frontra, biztos helyen el tudják bujtatni. De ő egyre csak azt válaszolta, hogy neki is dolga van ott még s nem hagyhatja cserben bajtársait. Visszament, és evvel az első látogatásból egyszersmind az utolsó is lett.

Aztán megindult a nagy doni orosz offenzíva, s elkezdődött a visszavonulás az óriási, masszív túlerő elől. (Ahogy Nemeskürty István írta Rekviem egy hadseregért c. könyvében: a menekülő németek „rugalmas elszakadást” emlegettek, s magára hagyták a 2. magyar hadsereg amúgy is borzalmasan megriktított állományát.) Az oroszok rengeteg hadifoglyot ejtettek, katonáink nagyobb része itt esett el. Apámnak is ez idő tájt veszett nyoma a hivatalos értesítés szerint: 1943 február 2-án Kulevka közelében eltűnt. Anyám, szegény valósággal belebetegedett a csapásba, elképzelni sem tudta, mi lesz vele és pár hónapos csecsemőjével. Amikor 1948-ban Sztálinék hazaengedték a hadifoglyok egy részét, anyám még reménykedett, hogy viszontláthatja férjét. A falunkba csak hárman kerültek haza, ez nagyon kevés volt a bevonultakhoz viszonyítva, mégis reményt adott, hogy apám is hazakerülhet.

Anyám szaladgált, érdeklődött, levelezett, kereste a nyomokat, reménykedett a hivatalos ér-

tesítés ellenére, azt gondolta, talán csak valami tévedés lehet. Ekkoriban én már hatéves voltam és bár az emlékek már elmosódtak, ezek az első eszmélések apám (nem)létével kapcsolatban. A falubeli hazatértek közül egyikük egészen konkrét történetet mondott el. Menekülés közben megálltak apám bunkerjánál, ahol ő híradósként dolgozott, és bekiabáltak, hogy ugorjon fel az autóra, mert vége mindennek, bekerítették őket. Apám azt válaszolta, még nem mehet, egy jelentést el kell küldenie.

Várni nem tudtak, barátja ekkor látta utoljára őt.

Mi maradt ránk apám után? Csak szeretett hegedűje és egy megkopott zöld koffer, sűrű levelezőlapjaival és egy barna fedelű notesze is, tele szebbnél szebb népdalokkal, katonanótákkal, ezekből sokra emlékszem ma is még. Nagy szomorúságomra anyám költözködésekor elveszett ez a notesz, hiába kutattam utána hetekig, nem került elő. Ma is gyötör a lelkifurdalás, hogy nem vigyáztam rá eléggé. A benne lévő nóták, dalok azért ma is bennem élnek tovább, nagyon sokat ismerek közülük. Dúdolgattam őket, tanulgattam a szövegeket, később a hallott dalokból is felismertem ezeket. Szenvedélyesen hallgattam életben maradt muzsikustársai játékát, körülöttük ácsingóztam órákig jeles napokon, ünnepeken. Sokáig dédelgettem egy vágyat, ábrándot, hogy apám, ha hazajönne, biztosan megtanítana hegedűn játszani engem is. De hát ez bizony ábránd, vágyakozás maradt. Néha még ma is álmodom erről.

Kerék Imre

Gyerekkoromban kerestem azoknak az idősebb embereknek a társaságát, akik ismerték őt. Jó volt hallgatni újra és újra a dicsérő szavakat tehetségéről, kedves, tisztelettudó magatartásáról.

Ami még meghatározó volt számomra: ha nem is lettem muzsikus később, azért közvetve a költészetre ösztönzött így is. Ritmusérzékemet biztosan tőle örököltem, s a dalszövegek könnyen ragadtak rám dallamaikkal együtt. Máig szenvedélyesen hallgatok népi zenét, (főként tánccal együtt), s nem szégyellem meglelt férfi létemre sem, ha könnyekig meghat egy-egy dal, amit ő is ismert és játszott. Meggyőződésem, hogy könnyebben éltem volna meg iskoláztatásom éveit s életem további kanyarjait is, ha ő életben marad és sokszor nem könnyű döntéseimben mellettem állhatott volna.

Középiskolás voltam, kollégista, amikor anyám élettársat talált magának. Nem haragudtam rá, hisz bár még kamaszgyerek voltam, beláttam, hogy szinte törvényszerű, ha a reménytelen évek után társra lel, különösen, ha nagyon fiatalon, húsz évesen marad magára. Később derült ki, hogy ez az ember nem tudta helyettesíteni – még nyomaiban sem – az apámat, sőt súlyos lelki sérüléseket okozott rabiátus természetével. Anyámat is gyakran szidalmazta egy-egy italozása után, engem pedig akkor zaklatott leginkább, ha könyvet látott a kezemben. Ez pedig óriási konfliktusokat okozott, mert én el sem tudtam képzelni könyv nélkül az életemet. Felesleges dolognak, "úri passzióknak" tartotta az írást, olvasást. Éppen akkoriban olvastam Gorkij valamelyik írásában hasonlót, és fájjal ismertem magamra, helyzetemre. Nagy hatással volt rám a történet, hisz a zord nagyapán kívül a kedves nagymamát is megtaláltam anyám szerető, védő, de az erőszaktól elgyengülő személyiségében.

Anyám szabadult volna, tett is néhány kísérletet, de végül is beletörődött sorsába. Én kevés időt töltöttem ekkoriban már otthon, anyám olykor levelet küldött nekem, titokban belecsempézve kevés kis pénzt, csak annyit, hogy ki ne derüljön.

Kerestem apámat, tudtam, hogy csak álmaimban él, és talán ezért is volt, hogy kiváló emberekre, tanárookra leltem, és ezt nagyon nagy szerencsémnek tartom mindmáig. Már az általános iskolai magyartanárom, Szrész János is egy széles látókörű, sokféle érdeklődésű nagy műveltségű ember volt, aki többek között még hegedülni is kiválóan tudott. S olyan érdekfeszítően tudott előadni, hogy még aki nem is különösebben szerette az irodalmat, magyar nyelvet, az is feszülten figyelt óráin. Ő kölcsönözte nekem gazdag állományú könyvtárából pl. Goethe Faustját és Shakespeare Szonettjeit, akiknek hű olvasójuk vagyok mindmáig. (Utóbbinak szonettjeiből magam is lefordítottam eddig huszonkét opuszt magyarra.) Szrész tanár úr bizalmába fogadott, neki mutattam meg első verseimet is. Az egész úgy kezdődött, hogy a házi feladatot, amit az őszről kellett írni, versben írtam meg. Örült neki, megdicsért, és megengedte, hogy a további témákat is versben írhassem meg. Első verseimet az ő biztatására küldtem el Kaposvárra a Somogyi Néplapnak s ott meg is jelentek. Ő javasolta anyámnak azt is, hogy jelentkezsem gimnáziumba tovább tanulni. Így kerültem Csurgóra, a Csokonai gimnáziumba. Ottani két évem alatt Kis Dénes magyar és német szakos tanárom figyelt fel írásaimra, s biztatott, hogy adjam be őket az irodalmi önképzőkörnek, és ott adjam elő őket. Felolvasásommal az önképzőköri ülésen nagy sikert arattam, ami nagyon jót tett megtépzőzt önértékelésemnek. A matematikával és annak tanárával viszont egyre rosszabb viszonyba kerültem, ezért harmadiktól már az időközben létesült nagyatádi gimnáziumban folytattam tanulmányaimat. A városi könyvtárban ismerkedtem meg Bertók Lacival, aki ott könyvtárosként dolgozott. Ő adta kezembe többek között Csanádi Imre Ördögök szekerén c. verseskötetét. Ez a könyv, ma is nyugodtan mondhatom, sorsfordító lett számomra, ma is sokat forgatott könyvem; tőle tanultam talán legtöbbet a költészetről, hiszen tartalmában, formavilágában a mi paraszti életünk, hányatott sorsunk hű tükrét láttam benne.

1961-ben, érettségi után, a Somogyi Néplap újságíró-gyakornoka lettem Kaposváron. Ekkor ismertem meg Takáts Gyulát, Fodor Andrást, Papp Árpádot, akik akkoriban már Somogy közismert írói voltak. Részt vettem közös rendezvényeken, baráti beszélgetéseken. Segítő, emberséges példaképeket láttam bennük, sokat segítettek baráti szívvvel, tiszteltem őket. Emberismeretben, valóságérzékben sokat gyarapodtam. Az újságírás nem csak azt jelentette számomra, hogy megismertem a különböző műfajokat, hanem jártomban-keltemben, a Drávamentétől kezdve fel Siófokig bebarangoltam szülőmegyémet. Segített mindez abban, hogy szeretett mentoraim tanácsára hallgatva és általuk bátorságot gyűjtve jelentkezhessenek a Pécsi Tanárképző Főiskolára magyar- orosz-rajz szakon. Itt új segítőkre, atyai barátokra leltem többek között Pákolitz István és Bárdosi Németh János személyében. Szederkényi Ervin a főiskolán mai magyar irodalmat adott elő nekünk, ezenkívül a Jelenkor főszerkesztője volt, s meg-megtisztelt, hogy írásokat kért tőlem, s a sikerülteket közölte is. Jó szívvvel emlékszem rá ma is.

A főiskolán a nagyszerű festőművész-tanár, (egyben csoportvezetőm is) Kelle Sanyi bácsi vett oltalmába. Minden gondomban segített, ahol tudott. Szegény sorsomat ismerve, olykor némi szociális segílyt is harcolt ki nekem. Igaz emberségre nevelt minket. Ő is megjárta a Don-kanyar poklát a háborúban, sokat mesélt nekünk arról többek közt, hogyan lehet nehéz időkben embernek maradni az embertelenségben. Nagy erudicióval vezetett be bennünket a festészet titkaiba, formai fogásaiba. Mindannyian lelkesedtünk érte, fogadott apánkként szerettük és tiszteltük.

Végül nem maradhat említetlenül Dr. Péczely László, másik kedvelt főiskolai tanárom, a verstan tudósának neve. Mindent tudott a líra rejtélyeiről. A magyar népzene ritmusformáinak titkaiba is bevezetett lassanként. (Lévén Kodály Zoltán apósa.) Olykor avval is megtisztelt, hogy meghívott lakására, ahol kávé mellett elemezte verseimet. Szinte gyermekeként szeretett engem, akár a fentebb említettek.

Igen, ők pótolták elveszett apámat, tőlük tanulhattam a művészetek iránti rajongást, a nyitottságot és befogadó készséget, amit magam is igyekeztem továbbadni tanítványaimnak.

Hála és köszönet Mentoraimnak!

S hogyan történtek velem a további dolgok, hogyan lettem költő, műfordító, kritikus, ez már egy másik történet. Ha visszagondolok eddigi életemre, apám délceg alakját látom, amint hegedül zenekarával az egyik rám maradt fényképen, vagy halk komolysággal néz szembe velem a másik képen. Mintha ma is élne, s figyelne rám: merre visz az utad, fiam? – kérdezné talán. S ha már csak verseimben sikerül néha „feltámasztanom” őt, emléke serkentőleg hat rám folytonosan, mindmáig.

Álljon itt emlékeztetőül ez a vers nemcsak rá, hanem sorstársaira is gondolva:

APÁM

apám rögök közé falazva
vállá fölött súlyosodó
pipacs árnyékából kiáltoz
pörli jussát a napvilághoz